

Kuhmon Varhaiskasvatussuunnitelma 2019

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	4
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus.....	4
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	5
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	6
1.4 Paikallisesti päätettävät asiat	8
<i>Kuhmon varhaiskasvatussuunnitelma</i>	9
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	11
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	11
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.....	14
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.....	16
2.4 Arvoperusta	17
2.5 Oppimiskäsitys.....	18
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.....	19
2.7 Laaja-alainen osaaminen	20
Ajattelu ja oppiminen	21
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	21
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	22
Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen.....	22
Osallistuminen ja vaikuttaminen	23
2.8 Paikallisesti päätettävät asiat	23
<i>Varhaiskasvatuslain mukaiset tavoitteet</i>	24
<i>Varhaiskasvatuksen arvoperusta Kuhmossa</i>	25
<i>Oppimiskäsitys</i>	25
<i>Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, niiden arviointi ja kehittäminen</i>	26
<i>Varhaiskasvatuksen järjestäminen</i>	26
<i>Siirtymäkäytännöt osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua</i>	27
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.....	29
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.....	30
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	30
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	30
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	31
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	31
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	32

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.....	33
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.....	34
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	34
Monialainen yhteistyö	35
3.4 Paikallisesti päätettävät asiat	36
<i>Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja arvioinnin käytännöt</i>	36
<i>Varhaiskasvatuksessa käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt.</i>	37
<i>Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt</i>	38
<i>Monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat</i>	38
<i>Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäiseminen ja siihen puuttuminen Kuhmon Varhaiskasvatuksessa</i>	39
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen	41
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys	41
4.2 Pedagoginen dokumentointi	42
4.3 Monipuoliset työtavat	43
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	43
4.5 Oppimisen alueet	45
Kielten rikas maailma	45
Ilmaisun monet muodot	47
Minä ja meidän yhteisömme	49
Tutkin ja toimin ympäristössäni	50
Kasvan, liikun ja kehityn	52
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.....	53
Kaksikielinen varhaiskasvatus.....	54
4.7 Paikallisesti päätettävät asiat	56
<i>Pedagogisen toiminnan suunnittelu, toiminnan periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä</i>	57
<i>Varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä</i>	57
<i>Monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita</i>	58
<i>Käytäntöjä, jotka tukevat lapsen leikkiä</i>	58
<i>Oppimisen alueiden tavoitteet ja sisällöt</i>	59
<i>Lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioiminen</i>	59
<i>Eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttaminen</i>	59
<i>Kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttaminen</i>	59
<i>Vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukeminen</i>	60
<i>Perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä</i>	60

<i>Monilukutaito ja TVT osaaminen</i>	60
<i>Osallistuminen ja vaikuttaminen</i>	60
<i>Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet eri toimintamuodoissa</i>	60
5. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki.....	61
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet	61
5.2 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana	62
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	63
5.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana	64
5.5 Paikallisesti päätettävät asiat	65
<i>Kehityksen ja oppimisen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt</i>	66
<i>Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa</i>	67
<i>Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana</i>	70
<i>Vastuut ja työnjako tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioimisessa</i>	70
<i>Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt</i>	71
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	73
6.1 Paikallisesti päätettävät asiat	73
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	74
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	74
7.2 Paikallisesti päätettävät asiat	75
<i>Kuhmon varhaiskasvatuksen arviointi</i>	75

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka³.

¹ Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatuslaki 2 §

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁴.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävistä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁵

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat ja päätökset
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma

⁴ Varhaiskasvatustalaki 21 §

⁵ Varhaiskasvatustalaki 22 §

- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁶
- kotoutumissuunnitelma⁷.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen⁸.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten⁹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁰. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardaa¹¹ sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen arviointimateriaalia ja laadun indikaattoreita¹². Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹³. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁴ ja tarpeet. Suunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai

⁶ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

⁷ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁹ Varhaiskasvatuslaki 8 §

¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹¹ Varhaiskasvatuslaki 65-73 §

¹² Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013); Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 24:2018

¹³ Varhaiskasvatuslaki-23 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 4 §, HE 40/2018 vp: hallituksen esitys Eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, luku 2.

perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa¹⁵.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettajan asiantuntijuutta voidaan käyttää perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuvat tarpeen mukaan lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.¹⁶

Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta yhdistyvät otetaan huomioon suunnitelmassa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä—pedagogista dokumentointia (luku 4.2) Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet kuvaavat siitä, miten pedagogisella toiminnalla tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen ja oppimisen tuki ja sen toteuttaminen (luku 5.4) ¹⁷.laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹⁸. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä lapsen tuen tarvetta, tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava, ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.¹⁹ Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 40/2018 vp s. 99

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 41 §

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkkehoidoista
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁰. Varhaiskasvatustlain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen.

Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²¹

1.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatustlain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla tässä luvussa ja muualla näissä perusteissa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päättää ja kuvata.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa voidaan käyttää perustetekstiä. Olennaista on kuitenkin avata ja konkretisoida tekstiä siten, että se ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä paikallisesti.

²⁰ Varhaiskasvatustlaki 40 §

²¹ Varhaiskasvatustlaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Paikallisesti voidaan laatia erilliset suunnitelmat varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat voidaan laatia myös järjestäjien yhteistyönä.

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä kokonaan tai osittain joko kunta-, yksikkö-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena. Yksityisen palveluntuottajan varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä edellä mainituin periaattein tai koko palveluntuottajan toimintaa koskevana.²² Paikallista suunnitelmaa arvioidaan säännöllisesti ja sitä kehitetään arvioinnin pohjalta.

Paikallista suunnitelmaa laadittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää:

- millä kielillä varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään
- laaditaanko varhaiskasvatussuunnitelma kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, ryhmä-, toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmina
- millaista varhaiskasvatussuunnitelman rakennetta, asioiden käsittelyjärjestystä ja julkaisutapaa käytetään
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö, lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, arviointiin ja kehittämiseen²³
- miten yhteistyö esiopetuksen, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat muut paikalliset suunnitelmat otetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huomioon
- miten paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan ja miten sitä kehitetään (katso myös luku 7).

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Kuvauksessa määritellään laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvä yhteistyö ja vastuut varhaiskasvatuslain sekä näiden perusteiden mukaisesti
- varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt.

Kuhmon varhaiskasvatussuunnitelma

Kuhmon kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu ja hyväksytty suomen kielellä koskemaan kaikkia kaupungissa toimivia varhaiskasvatuksen yksiköitä ja toimintamutoja. Kuhmossa on kolme päiväkotia: Tuupalan päiväkot, Päiväkot Satumetsä sekä Vuoropäiväkot Kuusenkuiske. Lisäksi Kuhmossa

²² Varhaiskasvatuslaki 22 §

²³ Varhaiskasvatuslaki 20 §

toimii perhepäivähoitajia. Varhaiskasvatussuunnitelman sisällön käsittelyjärjestys etenee valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Sotkamon kanssa yhteistyönä on valmisteltu luku 5 (Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki) sekä suunniteltu yhtenäistä lomaketta lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalle. Varhaiskasvatuksen yksiköt voivat tarpeen mukaan tarkentaa omiin vuosisuunnitelmiinsa paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu ja julkaistu sähköisesti.

Paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmatyöhön on osallistunut koko varhaiskasvatuksen henkilöstö. Varhaiskasvatussuunnitelma – työryhmän koordinoimana jokaisen yksikön henkilöstö on keskustellen työstänyt sovitun osion suunnitelmasta ja kommentoinut toisten valmistelemia osioita. Myös asiakasperheillä on ollut jo suunnitelman työstämisen alkuvaiheessa mahdollisuus sähköisen kyselyn kautta (ajalla 21.11.–4.12.2016) kertoa omat näkemyksensä ja toiveensa. Kyselyssä lapsilta selvitettiin, mikä päiväkodissa/ perhepäivähoidossa on kivointa ja mikä puolestaan tylsintä. Vastauksissa leikkiminen ja kaverit nousivat selvästi mukavimmiksi asioiksi. Tylsimmäksi lapset nimesivät päiväunet ja lasten väliset riidat ja kiusaamisen. Huoltajilta kysyttiin, mistä rakentuu lapsen hyvä päivä varhaiskasvatuksessa ja miten haluaisit kainuulaisuuden näkyvän varhaiskasvatuksen toiminnassa. Vanhemmille lapsen hyvässä päivässä tärkeää on turvallisten aikuisten läsnäolo, kiiretön ja hyväksyvä ilmapiiri, lapsen kuunteleminen ja ymmärtäminen, säännöllinen päivärytmi, mahdollisuus pitkäkestoiseen leikkiin ja uusien asioiden oppimiseen yhdessä toisten kanssa, riittävän pienet ryhmäkoot sekä terveellinen ruoka, lepo ja ulkoilu. Kainuulaisuuden pitäisi vanhempien mielestä näkyä varhaiskasvatuksen toiminnassa erityisesti luontoon tutustumisen, metsäretkien ja paikallisissa kohteissa vierailujen kautta. Lisäksi toivottiin tutustumista kainuulaiseen ruokakulttuuriin, perinteisiin, historiaan ja murteeseen. Jatkossa huoltajia tiedotetaan varhaiskasvatussuunnitelmasta aina toimintakauden alussa syksyllä ja tarvittaessa muulloinkin.

Yhteistyö esiopetuksen, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa toteutuu mm. varhaiskasvatuksen kasvun ja oppimisen tuen työryhmässä ja muissa palaverissa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan osuus korostuu yhteistyön koordinoimisessa. Varhaiskasvatussuunnitelma on ollut monialaisen varhaiskasvatuksen kasvun ja oppimisen tuen työryhmän kommentoitavana ja esille nousseet asiat on huomioitu suunnitelman laadinnassa. Tarkemmin yhteistyötä on kuvattu luvuissa 3 ja 5. Yhteistyökäytännöt sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa käydään läpi ja päivitetään vähintään kerran vuodessa varhaiskasvatuksen kasvun ja oppimisen tuen työryhmässä. Esi- ja perusopetuksen kanssa yhteistyö toteutuu työryhmissä sekä siirtymävaiheiden toiminnassa ja tiedonsiirrossa.

Kuhmon varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan säännöllisesti. Asiakasperheillä on mahdollisuus osallistua joka toinen vuosi asiakastyytyväisyyskyselyyn, joka menee tiedoksi sivistyslautakunnalle. Muita varhaiskasvatuksessa huomioitavia suunnitelmia ovat Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointi suunnitelma, Kainuun kuntien yhteinen esiopetuksen opetussuunnitelma sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Arvioinnin ja kehittämisen käytännöt on kuvattu luvussa 7.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi (laadinta, seuranta, arviointiin liittyvä yhteistyö ja vastuut varhaiskasvatustilain sekä näiden perusteiden mukaisesti) kuvataan tarkemmin luvussa 2.

Varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt on kuvattu luvussa 2 ja 5.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁴. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana²⁵. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla²⁶.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti²⁷. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveystalun lupa- ja valvontavirasto²⁸.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä²⁹. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustalakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁰ sekä

²⁴ Varhaiskasvatustalaki 5 § 4 momentti

²⁵ Varhaiskasvatustalaki 1 §

²⁶ Varhaiskasvatustalaki 1 ja 12 §

²⁷ Varhaiskasvatustalaki 5 § 2 momentti

²⁸ Varhaiskasvatustalaki 52 §

²⁹ Varhaiskasvatustalaki 8 § ja HE 40/2018 vp s. 89

³⁰ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolaki³¹ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³². Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³³. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁴, tasa-arvolaki³⁵, Euroopan ihmisoikeussopimus³⁶, YK:n lapsen oikeuksien sopimus³⁷, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista³⁸, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista³⁹ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁰. Varhaiskasvatusta kehitetään inkluusioperiaatteen mukaisesti. Kaikki lapset voivat osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä ja hyvinvointiinsa tukea ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan sosiaalihuoltolaki⁴¹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁴², kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁴³ ja terveydenhuoltolaki⁴⁴ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁴⁵ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;

³¹ Hallintolaki (434/2003)

³² Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

³³ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

³⁴ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

³⁵ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

³⁶ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

³⁷ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

³⁸ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

³⁹ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁰ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴¹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

⁴² Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁴³ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁴⁴ Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 §

- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁴⁶. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁴⁷. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁴⁸ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁴⁹. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 11 §

⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 25 – 33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

vastaavasti erityislastentarhanopettajan varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁰. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵¹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁵². Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.⁵³ Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁵⁴.

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁵⁵. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁵⁶. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan palvelujen piiriin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa varhaiskasvatuspalvelujen piirissä.⁵⁷

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarusuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti

⁵⁰ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵¹ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁵² Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁵⁴ Sosiaalihuoltolaki 35 § (1301/2014) ja lastensuojelulaki 25 ja 25 a § (417/2007)

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁵⁷ Varhaiskasvatuslaki 4 a 16 §

tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa otetaan huomioon henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon liittyvät säännökset⁵⁸. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁵⁹.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁰. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶¹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁶². Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁶³. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁶⁴

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 34–36 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶² Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 38 §

⁶⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 2. momentti HE 40/2018 vp, s.85

varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁶⁵

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapset tuovat varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajien ja lasten väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajien ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lasten elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁶⁶.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁶⁷

⁶⁵ Varhaiskasvatustalaki 13 §

⁶⁶ Varhaiskasvatustalaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁶⁷ Esimerkiksi varhaiskasvatustalaki 40–42 §

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁶⁸, varhaiskasvatuslain⁶⁹ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁰.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvamisen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁷¹

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

⁶⁸ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁷⁰ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

⁷¹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemyskiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁷². Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa.

⁷² Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen⁷³ varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä sitä, että henkilöstöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeitä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7) ja pedagogiselle toiminnalle (luku 4) asetetut tavoitteet.

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 2 § ja 23 §

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan viisi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan tieto- ja viestintäteknologian roolia arkielämässä sekä tutustutaan erilaisiin tieto- ja viestintäteknologisiin välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Digitaalista dokumentointia hyödynnetään leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä lukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia tieto- ja viestintäteknologian monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

2.8 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrätty varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa.

Luku 2 sisältää osia, jotka on tarkoituksenmukaista sisällyttää osaksi paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tällaisia osia ovat:

- varhaiskasvatuslain mukaiset tavoitteet
- arvoperusta (luku 2.4)
- oppimiskäsitys (luku 2.5) ja
- laaja-alainen osaaminen (luku 2.7).

Näihin osuuksiin voidaan tehdä paikallisia lisäyksiä.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan lisäksi

- varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta
- paikalliset siirtymäkäytännöt kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille voidaan laatia erilliset varhaiskasvatussuunnitelmatluvun 1.2 mukaisesti.

Arvoperusta ja oppimiskäsitys sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon ja niitä syvennetään luvuissa, joissa käsitellään varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria, varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä kehityksen ja oppimisen tukea.

Varhaiskasvatuslain mukaiset tavoitteet

Varhaiskasvatuslain⁷⁴ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;*
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;*
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;*
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;*
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;*
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;*
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;*
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;*
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;*
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.*

Kuhmon varhaiskasvatuspalvelut pohjautuvat valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Näiden pohjalta toteutetaan laadukasta varhaiskasvatuspalvelua. Kuhmossa on kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa ja sen avulla tuki järjestetään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Näin pyritään varhaiseen puuttumiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen.

Varhaiskasvatuksen johtaja sekä perhepäivähoidon ohjaaja tarkistavat perhepäivähoitokodit ja päiväkodeissa varhaiskasvatusympäristöstä vastaa päiväkodin johtaja henkilökuntineen. Kuhmossa kaikissa

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 §

yksiköissä lapsia kohdellaan kunnioittavasti ja pysyviä vuorovaikutussuhteita vaalitaan niin pitkälle kuin mahdollista.

Kuhmossa tärkeinä arvoina ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja perheiden monimuotoisuus. Kuhmossa toteutetaan sukupuolisensitiivistä sekä perheiden monimuotoisuutta kunnioittavaa varhaiskasvatusta. Lapsille järjestetään yhdessä seurakuntien kanssa toimintaa ja heillä on mahdollisuus osallistua myös katsomuskasvatukseen vanhempien toiveita kuunnellen. Varhaiskasvatuksessa on varhaiskasvatuksen erityisopettaja, tarvittavat terapiapalvelut sekä muuta moniammatillista yhteistyötä. Yhteistyötä tehdään sosiaalihuollon ja lastenhuollon kanssa.

Lasten osallisuus on Kuhmo varhaiskasvatuksessa toiminnan keskiössä. Vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä tavoitteena on avoin vuorovaikutus, sekä vanhempien kasvatustehtävän tukeminen.

Varhaiskasvatuksen arvoperusta Kuhmossa

1. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja perheiden monimuotoisuus.
2. Lapsuuden ainutlaatuisuus: leikki, osallisuus, yritteliäisyys.
3. Luonnon kunnioittaminen: luonnon merkitys fyysiselle, psyykkiselle ja henkiselle hyvinvoinnille.

Kuhmon varhaiskasvatuksen arvoperustan ydin on tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Kaikkia kohdellaan tasavertaisesti eikä kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa hyväksytä missään muodossa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ymmärtää, kunnioittaa ja arvostaa perheiden monimuotoisuutta.

Jokainen lapsi on arvokas ja kunnioitettava yksilö. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioonotetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä turvallisten aikuisten läsnä ollessa. Hänellä on oikeus ja mahdollisuus leikkiä pitkäkestoisia leikkejä, oppia leikkien uusia asioita yhdessä toisten kanssa. Ilmapiiri, jossa lapset ja aikuiset jakavat yhteisen arkensa, on tärkeä alusta kasvulle ja oppimiselle. Varhaiskasvatuksessa pidetään yllä yritteliäisyyden ilmapiiriä, jossa kannustetaan yrittämään, kokeilemaan ja toimimaan antamalla tätä kautta tilaa myös luovuudelle. Asioiden toisinajattelulle ja -tekemiselle annetaan tilaa.

Luonto on tärkeä osa kuhmolaista kulttuuria. Varhaiskasvatuksessa luonto on merkittävä oppimisympäristö, jossa liikutaan, tutkitaan ja havainnoidaan sekä koetaan luontoelämyksiä. Lasta ohjataan kunnioittamaan ja arvostamaan luontoa.

Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelma perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa toisten lasten, heitä hoitavien ja kasvattavien aikuisten ja lähiympäristön kanssa. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja hänen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja kokea iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana. Lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuus on ensiarvoisen tärkeää. Lapsen oppimista tapahtuu kaikissa tilanteissa.

Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Leikki on lapsen oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapsi samalla oppii taitoja ja omaksuu tietoa. Oppimista tapahtuu lapsen havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä toisten toimintaa. Varhaiskasvatuksessa lapset oppivat leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden ja itseään ilmaisten esimerkiksi taiteen kautta.

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, niiden arviointi ja kehittäminen

Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Siihen kuuluu myös kyky käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Henkilöstön on huolehdittava lapsen mahdollisuuksista kartuttaa laaja-alaisen osaamisen valmiuksia.

Ajattelu ja oppiminen

Kasvattajan tehtävä on huomata lasten ihmettelyt, tutkimiset ja innostettava toiset lapset niihin mukaan. Varhaiskasvatustoiminnassa lapsen omaa minää vahvistetaan ja lasta rohkaistaan omaan ajatteluun positiivisella palautteella. Tarinoita kertomalla ja lukemalla tuetaan lasten ajattelun kehittymistä. Lasta kannustetaan ideoimaan, toteuttamaan ja arvioimaan omaa tekemistään kuvin, sadutuksin, videoinnein sekä omien ja yhdessä toisten kanssa tehtyjen tuotosten kautta.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapsi harjoittelee varhaiskasvatuksessa hyvän vuorovaikutuksen taitoja, toisten kuuntelemista, eriävien mielipiteiden hyväksymistä ja ongelmatilanteiden selvittelyä rakentavasti. Varhaiskasvatuksessa luodaan myönteisiä ihmissuhteita, harjoitellaan tunnetaitoja sekä erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista. Jokainen lapsi on arvokas ja häntä kohdellaan sen mukaisesti. Itseilmaisua ja kielitietoisuutta tuetaan erilaisten harjoitusmateriaalien, draaman ja satujen avulla. Kuhmolaista ja suomalaista kulttuuriperintöä siirretään lapsille eri oppimisen alueiden välityksellä, esimerkiksi ruokaperinnettä ja juhlia.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Lapsi on aktiivinen toimija, joka oppii toiminnan kautta havainnoimaan terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavia asioita. Lapsen omatoimisuutta tuetaan turvallisessa ympäristössä, jossa lapsen on mahdollista saada aina aikuisen apua. Ympäristön arvostaminen ja siitä huolehtiminen ovat mukana jokapäiväisessä toiminnassa. Monipuolinen ja riittävä liikunta tukevat lapsen hyvinvointia ja oppimista. Retket opettavat turvallista liikkumista ja niiden kautta lapsi tutustuu lähiympäristön kohteisiin. Lasten tunnetaitoja vahvistetaan suunnitelmallisesti koko toimintavuoden ajan.

Monilukutaito sekä tieto- ja viestintätechnologinen osaaminen

Lapsen monilukutaidon kehittymistä tuetaan yhdessä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään eri aistikanavia ja teknologiaa monilukutaidon kehittämisessä sekä tutustutaan paikalliseen lastenkulttuuritarjontaan. Kuhmon varhaiskasvatuksen tieto- ja viestintätechnologiaosaamisen tavoitteet löytyvät Kainuun maakunnallisesta TVT-strategiasta.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelmien tekemiseen, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä henkilöstön kanssa. Lapsi on aktiivinen toimija, jonka mielipiteitä arvostetaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäminen

Kuhmossa varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, kolmiperhepäivähoitona lasten kodeissa sekä yksityisenä perhepäivähoitona. Vuorohoitoa järjestetään Vuoropäiväkotikuusenkuiskeessa. Päiväkodeissa varhaiskasvatuksen opettajalla on vastuu lapsiryhmän toiminnasta, suunnittelusta, arvioinnista ja kehittämisestä. Perhepäivähoidossa lapsiryhmiä muodostettaessa huomioidaan tarkoituksenmukaisuus. Perhepäivähoitoa ohjaa ja valvoo perhepäivähoidon ohjaaja. Yksityisellä palvelun tarjoajalla on mahdollisuus saada tukea ja ohjausta kunnalta varhaiskasvatuksen

järjestämiseen. Erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toimintamuodoista tiedotetaan Kuhmon kaupungin verkkosivuilla sekä päiväkodeissa toimintakauden alussa vanhempainilloissa ja tiedotteilla. Perhepäivähoidossa niistä tiedotetaan perhepäivähoitajan toimesta vasukeskusteluissa sekä perhepäivähoitoesitteellä. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin sekä arjessa että joka toinen vuosi järjestettävällä kyselyllä.

Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu ja suunnitelmat yhteistyökumppaneiden kanssa tehdään koko varhaiskasvatusta varten. Yhteisiä palavereja ja neuvotteluja järjestetään tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen johtoryhmä, jossa on varhaiskasvatuksen johtajan lisäksi mukana esimiehet kustakin toimintayksiköstä, kokoontuu kerran kuukaudessa. Johtoryhmä suunnittelee koko varhaiskasvatuksen toiminnan painopisteet ja aikataulut.

Päiväkodit ja perhepäivähoito kehittävät yhteistyötä. Päiväkotien lähialueiden perhepäivähoitoryhmillä on mahdollisuus liikuntaan päiväkotien sisätiloissa ja piha-alueilla. Koko varhaiskasvatukselle järjestetään yhteisiä kalenteripäiviin liittyviä tapahtumia, esimerkiksi juhlia, teatteriesityksiä ja näyttelyitä.

Yhdessä eri toimintayksiköiden henkilöstön kanssa suunnitellaan lapselle sopiva varhaiskasvatuspaikka ja esiopetukseen siirtyvälle lapselle sopiva esiopetusryhmä. Erityislastentarhanopettaja on mukana suunnittelemassa erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuspaikkaa. Perhepäivähoidon varahoitopaikat ovat päiväkodeissa. Varahoidon suunnittelu ja arviointi tehdään yhdessä perhepäivähoidon ja päiväkodin kanssa. Henkilöstöressurssien kohdentamista toteutetaan toimintayksiköiden tarpeiden mukaan.

Jokaiselle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä vanhempien kanssa vuosittain lokakuun loppuun mennessä ja sitä arvioidaan toimintavuoden aikana. Jos lapsi aloittaa hoidon kesken toimintavuoden, laaditaan hänelle varhaiskasvatussuunnitelma pääsääntöisesti kahden kuukauden kuluessa hoidon aloittamisesta.

Oppimisympäristö eri toimintamuodoissa on kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilat ja toimintavälineet ovat asianmukaisia ja niissä huomioidaan esteettömyys. Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle tarjotaan ravintosuositusten mukaista ravintoa.

Huoltajien kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatus toteutetaan pääsääntöisesti perhepäivähoitajan ryhmässä. Yli 3-vuotiaiden varhaiskasvatus järjestetään joko päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Kaikkien vuorohoitoa tarvitsevien lasten varhaiskasvatus järjestetään Vuoropäiväkotikiusenteissa. Erityistä tukea tarvitseville lapsille varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkodeissa sekä perhepäivähoitoryhmässä lapsen tuen tarve huomioiden.

Siirtymäkäytännöt osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Kun huoltajat hakevat lapselleen ensimmäistä varhaiskasvatuspaikkaa, varhaiskasvatuksen johtaja tai perhepäivähoidon ohjaaja tarvittaessa ottaa yhteyttä perheeseen ja tekee sijoituspäätöksen varhaiskasvatuspaikasta. Perheelle lähetetään infokirje sekä sijoituspäätös tai perhepäivähoidosta tarvittavat asiakirjat. Ennen hoidon aloittamista lapsella on oikeus tutustua riittävän ajoissa hoitopaikkaansa ja henkilöstöön yhdessä huoltajan kanssa. Päiväkodissa tutustumiskäynnillä huoltajille annetaan perustietolomake ja muut tarvittavat asiakirjat.

Päivähoitopaikan vaihtuessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma(t) ja muut asiakirjat siirtyvät uuteen hoitopaikkaan huoltajien ja lapsen mukana, tai sisäisesti varhaiskasvatuksen henkilökunnan toimesta. Siirtymävaiheessa tehdään yhteistyötä lapsen huoltajien kanssa lapsen edun mukaisesti. Tiedot lapsen kehityksestä siirtyvät neuvolan ja varhaiskasvatuksen välillä neuvolan tiedonsiirtolomakkeen kautta, huoltajan suostumuksella. Tarvittaessa järjestetään siirtopalaveri lapsen huoltajien, varhaiskasvatuksen ja lapsen kehityksen tukena olevien yhteistyötahojen kanssa. Tiedonsiirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.

Päiväkodissa lapsen ryhmän vaihtuessa varhaiskasvatuksen opettajat pitävät siirtopalaverin, johon huoltajilla on mahdollisuus osallistua. Lapsen siirtyessä perhepäivähoidosta päiväkotiin perhepäivähoidon ohjaaja huolehtii tiedon siirtymisestä.

Kun lapsi siirtyy varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, lapset käyvät tutustumassa esiopetuspaikkaan vähintään kerran viskarivuoden keväällä. Lisäksi pidetään siirtopalaveri, johon osallistuvat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajat sekä perhepäivähoidon ohjaaja. Tietoa siirretään Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen –lomakkeella joka täytetään yhdessä huoltajien kanssa.

Lapsen vaihtaessa paikkakuntaa, lasta koskevat asiakirjakopiot laitetaan kasvunkansioon, jonka mukana ne siirtyvät uuteen varhaiskasvatuspaikkaan.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiseksi sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä tulee myös arvioida ja kehittää. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁷⁵

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä

⁷⁵ Varhaiskasvatulaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁷⁶ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁷⁷. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön

⁷⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁷⁷ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa toisista kulttuureista ja erilaisista katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁷⁸. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

⁷⁸ Varhaiskasvatuslaki 10 §

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁷⁹. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 10 §

Lasten käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on tarvittaessa huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet. Tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään tieto- ja viestintäteknologiaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia tieto- ja viestintäteknologisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa ja vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä. He vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁸⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁸¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu, lasten

⁸⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁸¹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Monialainen yhteistyö

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteuttaminen toimintayksiköissä lasten tarpeita vastaavasti. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁸².

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien yhteistyö on tärkeää. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁸³

⁸² Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁸³ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

3.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja arvioinnin käytännöt
- varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt
- huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt
- monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat
- eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt
- miten kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään. Miten kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja arvioinnin käytännöt

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat toisiltaan. Täten varhaiskasvatuksen toimintaperiaatteista ja arvoista keskiöön nousevat ihmisten välinen vuorovaikutus ja vuorovaikutustaidot. Jokainen lapsi kohdataan yksilöllisesti ja sensitiivisesti eli aikuinen havaitsee lapsen aloitteet ja reaktiot ja vastaa niihin lapsen toimintaa tukevalla tavalla. Henkilöstö kiinnittää huomiota omiin vuorovaikutustaitoihinsa ja niiden kehittämiseen suhteessa lapsiin, huoltajiin ja työyhteisöön. Lasta ohjataan ja kannustetaan itsearviointiin.

Toimintakulttuuria rakennettaessa lähtökohtana on leikki. Päivät sisältävät runsaasti leikkiaikaa, josta osa on ohjattua esimerkiksi leikkialueiden tai aikuisten osallistumisen kautta. Henkilöstö ohjaa ja havainnoi lasten leikkiä. Työyhteisö kannustaa toisiaan ja lapsia leikkiin ja vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatuksen ammatillisuuteen kuuluu suvaitsevaisuus ja erilaisten mielipiteiden hyväksyminen niin lapsiryhmässä kuin työyhteisössä. Työtä tehdään lämmöllä ja huumorilla. Henkilöstön erilaisia vahvuuksia hyödynnetään työyhteisöissä ja tiimeissä. Sekä lapselle että aikuiselle mahdollistetaan osallisuuden kokemuksia. Jokaista kohdellaan yhdenvertaisesti. Päivittäisen toiminnan keskiössä on lapsen hyvinvointi, kasvu ja oppiminen.

Tavoitteena on luoda yhtenäinen toimintakulttuuri koko Kuhmon varhaiskasvatukseen ja taata mahdollisimman tasalaatuinen varhaiskasvatus. Henkilökunnan jaksamisesta huolehditaan, sillä jaksava aikuinen on lapsen osallisuuden ja kuulemisen mahdollistaja. Päiväkodinjohtaja huolehtii säännöllisesti toteutuvista tiimipalavereista sekä varhaiskasvatuksenopettajien palavereista, joissa arvioidaan ja kehitetään toimintakulttuuria. Suunnittelupäivillä kirjataan tulevan toimintakauden tavoitteet ja periaatteet. Päiväkodin johtaja vastaa arvioinnista, jota toteutetaan kaksi kertaa toimintakauden aikana. Perhepäivähoidossa vuosisuunnitelmat tehdään yhdessä kaikkien perhepäivähoitajien sekä perhepäivähoidon ohjaajan kanssa. Ryhmäkohtaiset suunnitelmat tehdään perhepäivähoitajan toimesta.

Lapset huomioidaan yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti ikään, sukupuoleen ja perhetilanteeseen katsomatta. Kasvatus on sukupuolisensitiivistä sekä katsomuksellisesti neutraalia. Kuhmolaiseen kulttuuriin ja perinteeseen kuuluu olennaisena osana kirkolliset juhlat, joita suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä Kuhmon seurakunnan kanssa toimintavuosittain. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan myös muut kalenterivuoteen kuuluvat juhlat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt.

Oppimisympäristöllä tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista ympäristöä. Suunnittelussa tulee huomioida osallisuus, yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo ja suvaitsevaisuus.

Fyysinen ympäristö

Fyysinen ympäristö suunnitellaan ja rakennetaan lapsilähtöisesti, lasten yksilöllisten tarpeiden mukaan, lasten ideoita ja mielipiteitä kuunnellen. Oppimisympäristö suunnitellaan ikätason mukaan lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua tukien. Ympäristö mahdollistaa itseohjautuvuuden leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Tilat mahdollistavat toiminnan pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä; tiloja hyödynnetään mm. pienryhmätoiminnassa.

Kuhmossa luonto on lähellä, retkeily-, luistelu- ja hiihtomahdollisuudet ovat erinomaiset. Näitä mahdollisuuksia pyritään hyödyntämään niin paljon kuin mahdollista mm. liikkumalla lähimetsissä ja käyttämällä niitä eri oppimisen alueiden toteuttamiseen. Leikkipuistoja on niin päiväkotien kuin perhepäivähoitajien lähellä ja niitä voidaan hyödyntää jokapäiväisessä arjessa.

Oppimisympäristöjä rikastetaan vierailuilla esimerkiksi Kuhmo-taloon, kirjastoon, Juminkekkoon, Tuupalan museoon, Petolaan sekä kirkkoihin/seurakuntiin ja huoltajien työpaikoille.

Lasten käytössä on oltava riittävästi monipuolisia ja turvallisia sekä kasvua ja oppimista tukevia leikki- ja toimintavälineitä. Fyysinen ympäristö on pidettävä siistinä ja hyvässä järjestyksessä niin, että oppimisympäristöt ovat lapselle selkeitä ja tarkoituksenmukaisia.

Psyykkinen ja sosiaalinen ympäristö

Turvallisen tunneilmapiiirin luominen on aikuisen vastuulla. Lapsia rohkaistaan näyttämään tunteet ja lasten kysymyksiin vastataan. Lapsia ohjataan tunnistamaan ja nimeämään tunteita sekä refleктоimaan niitä. Yhteisesti sovitulla säännöllä luodaan turvallinen ja tasa-arvoinen oppimisympäristö lapsille ja aikuisille. Aikuinen tukee lasten kaverisuhteita niin, että kukaan ei jää tahtomattaan yksin. Oppimisympäristöt suunnitellaan vahvistamaan osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Ilmapiiiri on turvallinen ja hyväksyvä. Aikuisten välinen sekä aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus on kunnioittavaa (ammatillista) ja yhteisön jäsenet kohdataan yhdenvertaisina. Tieto- ja viestintäteknologiaa käytetään tarkoituksenmukaisella tavalla; oppimisvälineenä, ei ajankuluna. Jokaisella lapsella ja aikuisella on oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen. Toiminnassa huomioidaan oma kulttuuriperinne ja murre.

Oppimisympäristöjen arviointiin liittyvät käytännöt

Oppimisympäristöjä arvioidaan jatkuvasti arjessa. Arviointia tehdään havainnoimalla, keskustelemalla ja kirjaamalla esille tulleet asiat. Erityisesti arviointia tulee tehdä säännöllisesti ryhmäkohtaisesti mm. tiimipalaverissa. Arviointia tehdään myös talonpalaverissa sekä päiväkotien koko henkilökunnan suunnittelupäivissä. Joka toinen vuosi tehtävä asiakastyytyväisyyskysely sekä päivittäin arjessa tuleva palaute vanhemmilta otetaan huomioon oppimisympäristöjä arvioitaessa. Perhepäivähoitokoti arvioidaan ja hyväksytään oppimisympäristöltään sopivaksi toiminnan alussa ja ohjauskäynneillä.

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on perheiden ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyötä, jossa toimitaan tietoisesti lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Yhteistyö huoltajien kanssa on vuorovaikutuksellista, jossa yhdistyy molempien tahojen tiedot ja kokemukset huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii aktiivisesti ja aloitteellisesti, tavoitteena luoda luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri sekä hyvä hoitosuhde.

Yhteistyön käytänteitä ovat

- hoitopaikkaan tutustuminen ennen hoidon aloitusta
- hoitoon tuonti- ja hakutilanteet, keskustelu lapsen päivästä
- vasu-keskustelut ja muut kasvatuskeskustelut → vanhempien osallisuus
- vanhemmuuden tukeminen
- vanhempainillat / perheille järjestettävät tapahtumat ja juhlat
- asiakaskyselyt
- tiedonsiirto: lääkehoitosuunnitelma, terapiat, lapsen terveyteen ja kehitykseen liittyvät asiat
- viikkotiedotteet / kirjeet perheille, tiedottaminen sähköisesti mm. Wilma ja WhatsApp
- hoitoaikojen varaus
- reissuvihkot

Monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on omalta osaltaan mahdollistaa hyvä ja turvallinen lapsuus yhteistyössä perheen sekä muiden yhteistyötahojen kanssa. Yhteistyön tavoitteita ovat lapsen kasvatuksen samansuuntaisuus, jatkuvuus sekä lapsen kasvun riskitekijöiden varhainen tunnistaminen ja tukeminen. Kuhmossa toimii varhaiskasvatuksen kasvun ja tuen moniammatillinen työryhmä, joka kehittää ja arvioi kuhmolaista varhaiskasvatusta.

Muita yhteistyötahoja ovat esimerkiksi

- neuvola, lastensuojelu, perheneuvola, lapsiperheiden kotipalvelu,
- seurakunta, kirjasto, kulttuuri- ja liikuntapalvelut sekä oppilaitokset,
- kehitysvammaisten työkeskuksen tekstiilipuoli ja vanhusyksiköt.

Varhaiskasvatuksen verkostoyhteistyö eri tahojen kanssa on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Yhteistyössä toteutuu monialainen työote, jonka tarkoituksena on edistää ja vahvistaa monialaisen tiedon hyödyntämistä varhaiskasvatuksessa. Verkostoyhteistyö toteutuu kokonaisvaltaisesti lapsen kehityksen seurannassa, lapsen tarvitseman tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä työntekijöiden välisessä konsultaatiossa. Yhteistyö tekee lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen näkyväksi kaikille. Yhteistyö tapahtuu ensisijaisesti vanhempien luvalla.

Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäiseminen ja siihen puuttuminen Kuhmon Varhaiskasvatuksessa

Mitä on kiusaaminen?

Kiusaaminen on toistuvaa toiseen henkilöön kohdistuvaa negatiivista toimintaa. Kiusaaminen voi olla henkistä tai fyysistä, suoraan tai epäsuoraa, tahallista ja tietoisista alistamista ja loukkaamista, eristämistä tai syrjimistä.

Kiusaaminen on subjektiivinen kokemus, eikä sen määrittelemisen ole ongelmatonta. Se, mikä loukkaa yhtä ihmistä, ei välttämättä loukkaa toista lainkaan. Kaikkia kiusaamiseksi koettuja tekoja ei ole tarkoitettu loukkaaviksi, vaikka niillä voi olla vakavia seurauksia. Kasvattajan rooli kiusaamistilanteissa on merkityksellinen. Herkkyys tunnistaa tilanteet ja toimia lasta ohjaten on tärkeää.

Kiusaamisen ehkäisy

”Kukaan lapsi ei synny kiusaajaksi. Kiusaaminen ei johdu lapsen persoonallisuuden piirteistä eikä muista synnynnäisistä ominaisuuksista, vaan taitojen puutteesta.” (Laura Repo 2016)

Kuhmon varhaiskasvatuksessa ehkäistään kiusaamista vaikuttamalla lapsiryhmän toimintaan. Kasvattajat luovat turvallisen ja myönteisen ilmapiirin sekä toimintakulttuurin. Näin vahvistetaan lapsen vuorovaikutustaitoja ja hyvinvointiosaamista. Lasten kanssa harjoitellaan havaitsemaan, tulkitsemaan ja sanoittamaan sekä mielen että kehon hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin viestejä. Arjen rytmin säännöllisyys, liikkuminen, ruokailu, uni ja rentoutuminen ovat hyvinvointioppimisen keskeisiä teemoja varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisy kulkee jatkuvana prosessina: ennakointi → tunnistaminen → puuttuminen → arviointi → havainnointi → ennakointi.

Hyvinä käytänteitä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn käytämme muun muassa seuraavia keinoja:

- Positiivinen pedagogiikan menetelmät
- Kasvattajan läsnäolo ja ohjaus
- Lämmin ja kunnioittava vuorovaikutus lapsi-aikuinen, lapsi-lapsi ja aikuinen-aikuinen suhteessa
- Lasten osallisuus ja kuulluksi tuleminen
- Monipuoliset leikkimahdollisuudet erilaisissa leikkiryhmissä
- Sosio-emotionaalisten taitojen harjoittelu esim. Piki toimintamallin ja Lapsen mieli ja Jukka Hukka –materiaalien avulla

- *Henkilökunnan täydennyskoulutuksen järjestäminen lapsen tunne- ja itsesäätelytaitojen kehittymisestä ja taitojen oppimisesta.*
- *Pienryhmätoiminta arjessa*
- *Kasvattaja kuuntelee sensitiivisesti lapsen hyvin- ja/tai pahoinvointia*
- *Hyvän kasvatusyhteistyön luominen perheiden kanssa (mm tutustumiskäynnit, vasu- ja kasvatuskeskustelut, toimintamallista keskustelu)*

Kiusaamiseen puuttuminen

Kun kiusaamista havaitaan, paikalla oleva kasvattaja puuttuu tilanteeseen välittömästi huomioiden lapsen kehitys- ja ikätason. Tilanteesta kerätään tietoa ja selvitetään tilannetta kaikkien osapuolten kesken. Miten, milloin, millaista kiusaamista esiintyy? Ketkä ovat olleet mukana kiusaamisessa? Lapsiryhmän kanssa keskustellaan tapahtuneesta. Myös lasten huoltajien kanssa otetaan kiusaaminen puheeksi välittömästi. Tilannetta selvitetään syylistämättä ketään sopien, miten sitoudutaan kiusaamisen ehkäisyyn ja millaisia tukitoimia tarvitaan. Mikäli kiusaaminen jatkuu eivätkä yhteisesti sovitut tukitoimet ole riittäviä, jatketaan työskentelyä tarvittavien yhteistyötahojen kanssa.

Asiat (riidat, kiusaaminen) voidaan sopia monella eri tavalla lapsen tunnetaidot huomioiden. Lasta opetetaan pyytämään anteeksi. Muita sopivia tapoja on esimerkiksi: koskettaminen/halaaminen, ylävitosen heittäminen. Lapselle annetaan tilaa ja aikaa pahoitella toimintaansa. Lisäksi lapsen omia ratkaisumalleja kuunnellaan sovinnon tekemiseksi. Tilanteiden selvittämiseen tarvitaan aina aikuisen tukea

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3) ja työtavat (luku 4.3). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana.

Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa ~~jatkuvasti~~ lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1).

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä pääättelemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätlemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtap. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lurut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit ja digitaaliset välineet tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁸⁴ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Eheytetty pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

⁸⁴ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Lapset voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä, joiden kehittyminen ja käyttäminen voi olla tilanteittain eriytynyttä. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä hoitajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että samanikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen** sekä **sanallisen** ja **kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta harjoitellaan käsityöllisen toiminnan kuten muovailun, rakentelun, ompelun ja nikkaroinnin avulla. Käsityöllisen toiminnan ja ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia pehmeitä ja kovia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten käsityöllisessä toiminnassa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta

prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnottomuutta tarkastellaan ~~muiden~~ katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin

taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävästä elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan tietoteknologiaan laitteisiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, ja lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁸⁵ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielinään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁸⁶. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁸⁶ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyškautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja

leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kielenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylyn kaltaisia.

4.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan seuraavia pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet. Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja sisältöjä eri toimintamuodoissa voidaan täsmentää paikallisissa suunnitelmissa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan ja tarkennetaan

- pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä
- varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä
- monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita
- käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä
- oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä
- lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa
- eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista
- kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli sitä järjestetään
- vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista
- perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.

Pedagogisen toiminnan suunnittelu, toiminnan periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toimintamuodoista tiedotetaan Kuhmon kaupungin verkkosivuilla sekä päiväkodeissa toimintakauden alussa vanhempainilloissa. Perhepäivähoidossa niistä tiedotetaan perhepäivähoitajan toimesta vasukeskusteluissa sekä perhepäivähoitoesitteellä. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin sekä arjessa että erikseen järjestettävillä kyselyillä.

Arvoperustan lisäksi lapsen kehitysvaihe ja mielenkiinnonkohteet luovat pohjan pedagogisen toiminnan suunnittelulle. Varhaiskasvatuksen pedagogiikan vuosisuunnitelma ohjaa pedagogiikkaa laaja-alaisesti tarkentuen tavoitteiden kautta kuukausi-viikko-päiväkohtaiseksi toiminnaksi, jossa huomioidaan lasten kiinnostusten kohteet. Perhepäivähoidossa toimintaa suunnitellaan yhdessä perhepäivähoidon ohjaajan kanssa. Päiväkodeissa koko henkilöstö osallistuu suunnitteluun päiväkodinjohtajan ja varhaiskasvatuksen opettajan johdolla.

Pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen perustuu lapsikohtaiseen havainnointiin, jossa huomioidaan yksilölliset tarpeet ja huolehditaan, että varhaiskasvatuksesta tulee luonteva jatkumo esiopetukseen. Lapsi osallistuu toiminnan suunnitteluun ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon lapsen kulttuuri- ja kotitausta ja lapsen kiinnostuksen kohteet. Pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista arvioivat säännöllisesti sekä lapset, vanhemmat että henkilöstö asiakaskyselyjen ja henkilöstökyselyjen avulla.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä

Jokaiselle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet ja toimenpiteet. Varhaiskasvatuksenopettaja vastaa tiimisopimuksen/ryhmävasun laatimisesta yhdessä tiimin jäsenten kanssa.

Lasta ja lapsiryhmää koskevaa päivittäistä dokumentointia voidaan tehdä ns. viestivihkon avulla, jotta lasta koskeva tarpeellinen tieto saadaan välitettyä huoltajille ja henkilöstölle. Kuhmossa pedagogista dokumentointia toteutetaan mm. kasvunkansion avulla. Lapselle tehdään kasvunkansio, johon kerätään esim. lapsen tekemiä töitä ja tarinoita ja lapsista otettuja valokuvia. Kasvunkansion avulla saadaan tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista ja lapsen ryhmän toiminnasta. Kansiota on tekemässä ja kokoamassa perhepäivähoidossa perhepäivähoitaja ja päiväkodeissa lasten kanssa työskentelevä henkilöstö yhdessä lapsen kanssa. Kansion kokoamiseen saavat osallistua myös huoltajat. Kasvunkansiota kootaan koko varhaiskasvatuksen ajan ja se siirtyy lapsen mukana uuteen hoitopaikkaan ja esiopetukseen. Muita Pedagogisen dokumentoinnin keinoja ovat mm. lasten vasut, ryhmävasut, päiväkirjat, projektikoosteet, näyttelyt, videot, haastattelut, valokuvat, muistiinpanot jne.

Monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita

Varhaiskasvatussuunnitelma perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa toisten lasten, heitä hoitavien ja kasvattavien aikuisten ja lähiympäristön kanssa. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja hänen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja kokea iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana. Lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuus on ensiarvoisen tärkeää.

Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Leikki on lapsen oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapsi samalla oppii taitoja ja omaksuu tietoa. Oppimista tapahtuu lapsen havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä toisten toimintaa. Varhaiskasvatuksessa lapset oppivat leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden ja itseään ilmaisten esimerkiksi taiteen kautta.

Henkilöstö huolehtii, että lapsiryhmässä käytetään monipuolisia työtapoja, jotka edistävät lapsen luovuutta, osallisuutta ja oppimista. Monipuolisiin työtapoihin kuuluu keskeisimpänä leikki. Muita työtapoja ovat tutkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaisu sekä tieto- ja viestintäteknologia. Työtapoja mukautetaan ja käytetään lasten kiinnostuksen ja kehityksen mukaan. Oikeanlaisen työtavan valinnassa kasvatushenkilöstöltä vaaditaan sensitiivistä läsnäoloa kuullakseen ja ymmärtääkseen lasta.

Käytäntöjä, jotka tukevat lapsen leikkiä

Lapselle annetaan runsaasti leikkiaikaa ja mahdollisuus pitkäkestoiseen leikkiin. Kasvattajat ohjaavat lasta leikkimaailmaan ja rikastuttaa lasten leikkiä. Leikin rikastuttamista on esimerkiksi teatteri ja askartelut. Leikkiympäristöä muokataan lasten mielenkiinnonkohteiden ja leikkiteemojen mukaan. Tarjolla on riittävästi välineitä ja materiaalia eri leikkiteemoihin ja leikkien ketjuttamiseen. Lähiympäristöä ja luonnon materiaaleja hyödynnetään leikkien rikastuttajana. Käytössä on monipuolista leikkivälineistöä. Leikkivälineistöä ja materiaaleja uudistetaan ja muunnellaan. Ulkoleikkivälineet ovat monipuolisia ja niitä uudistetaan ja muokataan innostamaan lapsia leikkiin. Lapsilla on mahdollisuus osallistua leikkiympäristön suunnitteluun ja muokkaamiseen. Kasvattajat huolehtivat, että kaikki lapset pääsevät leikkiin ja saavat leikkikavereita. Leikkiin mukaan pääseminen ehkäisee kiusaamista ja syrjäytymistä. Leikkiville lapsille ja kasvattajille taataan leikkirauha.

Pienten lasten (alle 3-vuotaiden) leikeissä ja leikkiympäristössä on lisäksi erityispiirteitä. Pienten lasten leikkiympäristössä on oltava riittävästi samanlaista leikkivälineistöä ja niiden on oltava turvallisia, kestäviä ja ehjiä. Kasvattaja on intensiivisesti mukana leikissä, leikkiä sanoitetaan ja mallinnetaan. Pienten lasten leikissä on keskeistä että leikkitila on mahdollisuuksien mukaan rauhoitettu, keskeytykset minimoidaan. Pienten lasten leikki on ympäristön tutkimista kaikilla aisteilla, kasvattaja on mukana ihmettelemässä asioita.

Leikkiryhmiä vaihtelemalla (esim. käyttämällä leikkikartta, lorut) kasvattaja ohjaa lasta saamaan uusia leikkikavereita ja leikkimään eri lasten kanssa. Leikissä edistetään tasa-arvosuunnitelman mukaisia asioita ja se on sukupuolisensitiivistä. Kuhlomaisessa varhaiskasvatuksessa paikallista leikkiperinnettä siirretään eteenpäin. Leikin havainnoinnin ja dokumentoinnin avulla henkilöstö

lisää ymmärrystä lapsen ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, tunteista ja kokemuksista. Lasten leikkiä kuunnellaan, seurataan, valokuvataan, videoidaan ja siinä ollaan itse mukana. Kasvattajat tutustuvat erilaisiin peleihin, mediasisältöihin ja digitaalisiin välineisiin, jotka auttavat ymmärtämään lasten tämän päivän leikkiä ja kulttuuria.

Oppimisen alueiden tavoitteet ja sisällöt

Oppimisalueiden tavoitteissa ja sisällöissä kiinnitetään huomiota kuhmolaisuuteen ja Kuhmossa oleviin mahdollisuuksiin. Lasten kanssa käydään kirjastossa ja hyödynnetään kirjastoauton palveluja. Kirjastossa vieraillaan näyttelyissä ja sinne tehdään näyttelyitä. Tarjolla oleviin musiikki- ja teatteritapahtumiin (esim. MOMO-konsertti) osallistutaan aktiivisesti.

Varhaiskasvatuksessa perehdytään Kuhmon luonnon monimuotoisuuteen metsästyksen, retkeilyn, luontopolkujen, kalastuksen, marjastuksen ja sienestyksen merkeissä. Kuhmolaista ruokaperinnettä siirretään eteenpäin lasten kanssa leipomalla ja kokkaamalla. Paikalliseen murteeseen, kulttuuriin ja historiaan tutustutaan mm. patsaiden, museon ja tervakulttuurin avulla. Kuhmossa on merkittäviä kulttuurirakennuksia kuten kirjasto, Juminkeko, Kuhmo-talo ja kirkot. Rantaraittia kävelemällä pääsee tutustumaan Kuhmon historiaan.

Kuhmossa on monipuolisia liikuntamahdollisuuksia, joita lasten kanssa hyödynnetään. Kuhmo on mukana Ilo kasvaa liikkuen -ohjelmassa. Lapsen liikunnallisia ja motorisia taitoja havainnoidaan ja kartoitetaan yksivuotiaasta lähtien. Tarvittaessa ollaan yhteydessä lastenneuvolaan.

Katsomuskasvatuksessa tutustutaan vähintään lapsiryhmässä olevien lasten uskontoihin ja muihin katsomuksiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksellisia asioita ovat kalenterivuoden juhlat. Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä lasten vanhempien ja muiden tahojen kanssa.

Median käyttöön tutustutaan monipuolisesti. Henkilökunnan tehtävänä on arvioida ja huolehtia, että mediavälineitä käytetään järkevästi ja vastuullisesti. Varhaiskasvatus keskittyy mediakasvatuksessa oppimiseen ja tiedon käyttämiseen sekä mediakriittisyyden harjoitteluun.

Lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioiminen

Lasten mielenkiinnonkohteet selviävät arjen vuorovaikutustilanteissa, kuten lasten palaverissa, haastatteluissa, piirroksista, leikeistä ja jokapäiväisessä kanssakäymisessä. Lasten toiveet ja ajatukset kirjataan ylös. Toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa hyödynnetään lapsilta saatua tietoa. Lasten kanssa sovitaan toiminnan alussa yhteiset säännöt ja sopimukset, joita arvioidaan toiminnan kuluessa.

Eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttaminen

Eri kieli- ja kulttuuriryhmien lapset integroidaan tavalliseen lapsiryhmään. Kulttuurierot huomioidaan ryhmän toimintaa suunniteltaessa. Eri kulttuuriryhmien lapsille opetetaan suomalaista kulttuuria. Suomalaisia lapsia tutustutetaan eri kulttuureihin.

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttaminen

Kuhmossa järjestään suomenkielistä varhaiskasvatusta.

Vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukeminen

Lapsen kielen ja kulttuurin tukemisesta sovitaan yksilökohtaisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa. Suomi toisena kielenä (S2) -opetuksessa tärkeimpiä opetusmenetelmiä ovat arjen vuorovaikutustilanteet sekä leikki, pelit, sadut ja draama. Kielen oppimisenukena käytetään tarvittaessa tukiviittomia.

Perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä

Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä perheiden kanssa kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyen. Keskeisenä käytäntönä ovat yhteiset keskustelut huoltajien kanssa. Perheille annetaan tarvittaessa palveluohjausta mm. kielikursseihin liittyen.

Monilukutaito ja TVT osaaminen

Lapsen monilukutaidon kehittymistä tuetaan yhdessä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään eri aistikanavia ja teknologiaa monilukutaidon kehittämisessä sekä tutustutaan paikalliseen lastenkulttuuritarjontaan. Kuhmon varhaiskasvatuksen tieto- ja viestintäteknologiaosaamisen tavoitteet löytyvät Kainuun maakunnallisesta TVT-strategiasta.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelmien tekemiseen, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä henkilöstön kanssa. Lapsi on aktiivinen toimija, jonka mielipiteitä arvostetaan.

Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet eri toimintamuodoissa

Oppimisympäristö eri toimintamuodoissa on kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilat ja toimintavälineet ovat asianmukaisia ja niissä huomioidaan esteettömyys. Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle tarjotaan täysipainoista ravintoa.

Huoltajien kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatus toteutetaan pääsääntöisesti perhepäivähoitajan ryhmässä. Yli 3-vuotiaiden varhaiskasvatus järjestetään joko päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Kaikkien vuoroa tarvitsevien lasten varhaiskasvatus järjestetään Vuoropäiväkotikiuskuksessa. Erityistä tukea tarvitseville lapsille varhaiskasvatus toteutetaan päiväkodeissa sekä perhepäivähoitoryhmässä lapsen tuen tarve huomioiden.

5. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa ja kuuluu kaikille sitä tarvitseville lapsille. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan lapsen tuen tarve ja järjestetään tarkoituksenmukaista tukea tarpeen ilmettyä, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä⁸⁷. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla voidaan ehkäistä lapsen ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Kehityksen ja oppimisen tuki rakentuu lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä.

Lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa, ~~ja~~ toteuttamisessa ja arvioinnissa yhteistyö lapsen, huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön kanssa on tärkeää. Tuen tarpeen havainnointi ja tuen antaminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien osaamista hyödynnetään tuen tarpeessa olevien lasten erityisopetus- ja kasvatustehtävissä sekä muun henkilöstön konsultoinnissa ja ohjauksessa⁸⁸. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat osallistuvat tarpeen mukaan lapsen tuen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.⁸⁹ Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä heidän tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sitä⁹⁰.

Lapsen tarvitsema tuki kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Siihen kirjataan lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyvät vastuut ja työnjako, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttamistapa ja arviointi⁹¹.

⁸⁷ Varhaiskasvatustalaki 7 §

⁸⁸ Varhaiskasvatustalaki 30 § ja HE 40/2018 vp, s.103

⁸⁹ Varhaiskasvatustalaki 7 §

⁹⁰ Varhaiskasvatustalaki 23 §

⁹¹ Varhaiskasvatustalaki 23 §

Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen omassa päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässä. Lapsiryhmän kokoa arvioitaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu ja tuen tarve ja se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa⁹².

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Lapsen edun vaatiessa tukea voidaan järjestää myös osittain tai kokonaan erityisryhmässä⁹³.

Tukea voidaan antaa myös avoimessa varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Yhteistyössä huoltajien kanssa voidaan myös sopia, että lapsi siirtyy päiväkotiin säännölliseen varhaiskasvatukseen saadakseen tarvitsemaansa tukea.

5.2 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa⁹⁴. Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu erityisesti, kun lapsella on tuen tarvetta. Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, kuten lastenneuvolasta, kasvatus- ja perheneuvolasta tai vammaispalveluista. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.⁹⁵

Huoltajan kanssa keskustellaan tuen saamisen mahdollisuudesta ja tuen keskeisistä periaatteista. Hänen kanssaan sovitaan lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Lapsen tuen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tarvitsemaansa kehityksen ja oppimisen tukea etunsa mukaisesti, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön.⁹⁶

⁹² Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 § ja HE 40/2018 vp, s.105-106

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 §

⁹⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti kohdat 1 ja 10

⁹⁵ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87-88

⁹⁶ Varhaiskasvatuslaki 3, 4, 40 ja 41 §

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä⁹⁷.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun laitoksen keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Vaikeasti vammaiset ja sairaat lapset voivat tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta⁹⁸. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehdoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa⁹⁹.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia.

Lapsen tuen tarve voi olla lyhytaikaista ja vähäistä. Silloin voi riittää yksittäinen tuen muoto tai järjestelyt, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman nopeasti ja varhaisessa vaiheessa. Osa lapsista tarvitsee enemmän ja säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tuen muotoja toisiaan täydentävinä.

Varhaiskasvatuksessa lapselle voidaan antaa tukea monin tavoin. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä**. **Pedagogisia järjestelyjä** ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan¹⁰⁰ konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä erityisten apuvälineiden sekä tieto- ja viestintäteknologian käyttö. Lapsen tukeen voi myös kuulua viittomien ja kuvien käyttö tai muu kielen ja kommunikoinnin tukeminen. **Rakenteellisia järjestelyjä** ovat muun muassa ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut.

⁹⁷ Varhaiskasvatuslaki 40 - 42 §

⁹⁸ Perusopetuslaki (628/1998) 25 § 2 momentti

⁹⁹ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 30 §

Hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio.

Kun tuen tarve johtuu lapsen vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyästä tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvästä tuen tarpeesta, tarvitsee lapsi yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea. Tällöin lapsella on usealla kehityksen osa-alueella haasteita tai jollakin alueella erittäin suuri tuen tarve. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki vertaisryhmässä edellyttää suunnitelmallisuutta, erityisosaamista sekä mahdollisesti erilaisia järjestelyjä tai apuvälineitä. Lapsi tarvitsee apua ryhmässä toimimiseen, toiminnallista eriyttämistä sekä aikaa perustaitojen harjoitteluun. Tällöin tuki voi edellyttää henkilöstön erityispedagogisen tai sairaanhoidollisen osaamisen vahvistamista tai monialaista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa.

Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen edellyttää jatkuvaa havainnointia, dokumentointia ja arviointia lapsen tuen tarpeista ja toimenpiteiden vaikutuksista ja riittävydestä. Ensimmäiseksi tarkastellaan käytössä olevia toimintatapoja ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan tuen suunnittelun on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen.

5.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa tuetaan. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Annetun tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja suunnitelmaa tulee muuttaa tarpeen mukaan. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Kun lapsi saa kehitykseensä ja oppimiseensa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa tulee kirjata luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset ja rakenteelliset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut

- henkilöstön mitoitukseen ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut esimerkiksi, toiminnan eriyttäminen, lapsikohtainen ohjaaminen, pienryhmätoiminta tai viittomien ja kuvien käyttö
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut

Tuen seuranta ja arviointi

- tavoitteiden toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi sekä arviointiajankohdat.

5.5 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa päätetään ja kuvataan kehityksen ja oppimisen tuen järjestämisen käytännöt eri toimintamuodoissa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- kehityksen ja oppimisen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt
- lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut
- tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat järjestelyt
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.4 mukaisesti. Suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt.
- lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana
- monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen

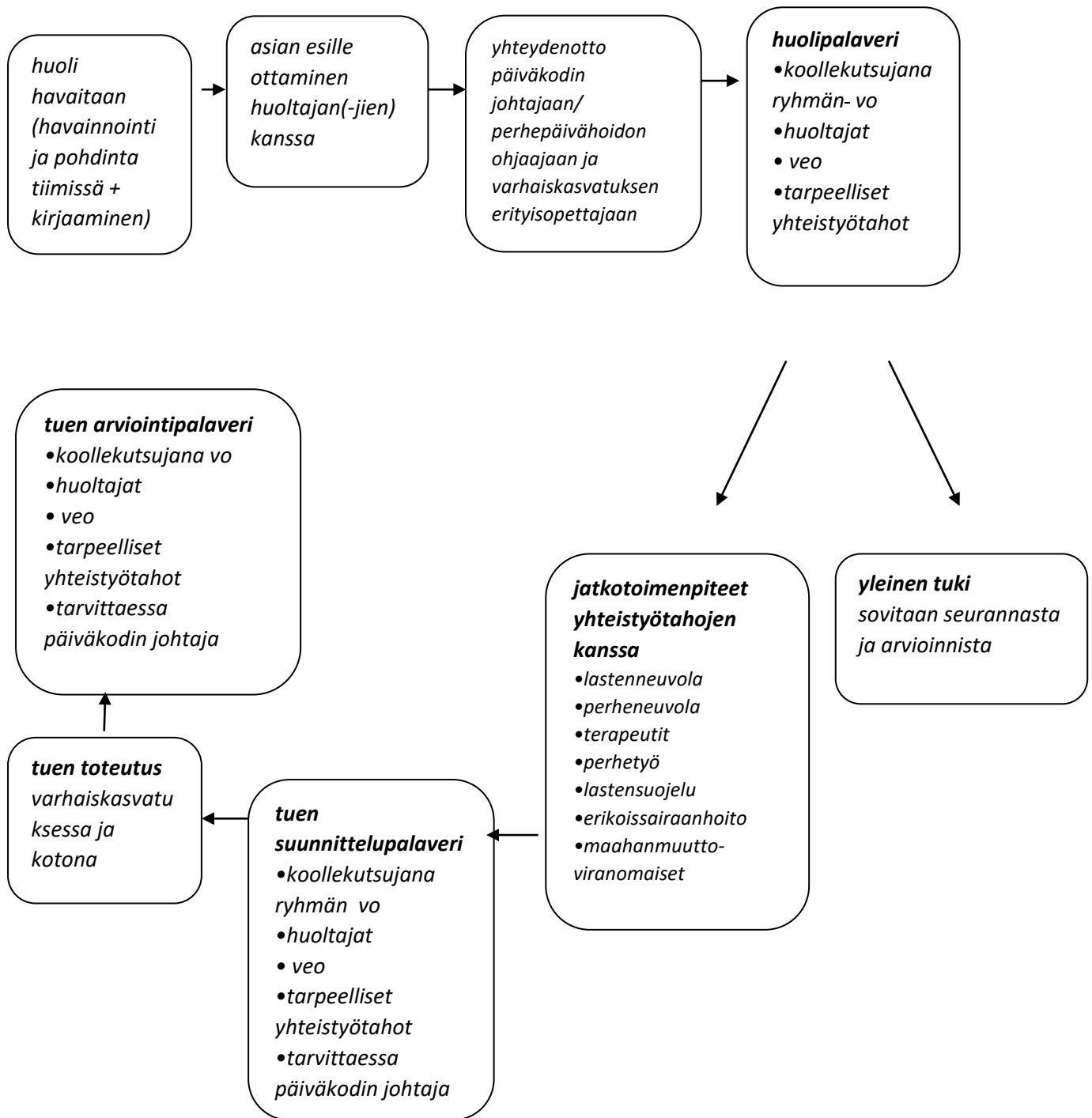
Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

Kehityksen ja oppimisen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt

Kuhmon varhaiskasvatuksessa lapsen tuen järjestäminen kuuluu laadukkaaseen varhaiskasvatustoimintaan. Lapsen tuen tarpeen huomaaminen, puheeksi ottaminen ja tukitoimien varhainen aloitus edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, hyvinvointia ja oppimista. Lapselle suunniteltu tuki ja sen arviointi kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan yhteistyössä lapsen ja huoltajien kanssa. Tuen tarpeen arvioinnissa tehdään yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden ja lapsen/perheen muun tukiverkoston kanssa sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukeminen varhaiskasvatuksessa sekä perusopetuksessa on kuvattu Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa. Tässä suunnitelmassa on kuvattu myös ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen palvelukokonaisuus.

Kun tuen tarve havaitaan varhaiskasvatuksessa, asiasta keskustellaan huoltajien ja kasvatushenkilöstön kesken. Varhaiskasvatuksen opettaja (vo) tai perhepäivähoidon ohjaaja ottaa yhteyttä varhaiskasvatuksen erityisopettajaan (veo) huoltajaa asiasta tiedottaen. Veo havainnoi ja arvioi lapsen tuen tarvetta sekä mahdollisia jatkotoimenpiteitä. Arjen tukitoimet käynnistetään välittömästi lapsen varhaiskasvatusryhmässä. Yhteistyössä veon kanssa vahvistetaan lapsen kasvua ja kehitystä tukevia arjen käytäntöjä sekä aloitetaan mahdolliset laajemmat moniammatilliset tukitoimet.

Tuen tarpeeseen vastaamisen lähtökohtana on varhaiskasvatusryhmässä käytettävien toimintatapojen, opetusjärjestelyjen ja oppimisympäristön muokkaaminen lapsen tarpeisiin sopivaksi. Kasvattajayhteisöllä tulee olla valmiudet tunnistaa lapsen terveyttä sekä hyvinvointia uhkaavat tekijät ja tarvittaessa puuttua niihin ennaltaehkäisevin keinoin. Ennaltaehkäiseviä keinoja ovat mm. lapsen ja leikin havainnointi sekä kasvatuskeskustelut huoltajien kanssa. Tuki annetaan ensisijaisesti lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä erilaisin joustavin järjestelyin. Kuviossa 1 on kuvattu tuen tarpeen havaitseminen, tuen suunnittelu, toteutus ja arviointi käytännössä.

Kuvio 1. Tuen tarpeen havaitsemisen, tuen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin käytänteet.

Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Riittävän varhaisella tuella pyritään ehkäisemään tuen tarpeen kasautumista sekä vahvistamaan lapsen oppimisvalmiuksia. Kuhmossa lapsen kehityksen ja oppimisen tuki muodostuu kolmiportaisesti laadukkaana varhaiskasvatuksen yhteyteen. Kolmiportainen tuki rakentuu lapsen arjen sisälle hoidon, kasvatuksen, ohjauksen ja opetuksen käytänteinä. Alla olevassa kaaviossa on kuvattu Kuhmon varhaiskasvatuksen kolmiportainen tuki.

KOLMIPORTAINEN TUKI KUHMON VARHAISKASVATUKSESSA		
YLEINEN TUKI Lapsen tuen tarve lyhytaikaista ja/tai vähäistä	TEHOSTETTU TUKI Lapsi tarvitsee enemmän ja tiiviimpää tukea tai useita tuen muotoja	ERITYINEN TUKI Lapsi tarvitsee kokoaikaista, jatkuvaa yksilöllistä tukea. Lapsella erikoissairaanhoidon diagnoosi.
Kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö	Kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö	Kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö
Varhaiskasvatussuunnitelma	Varhaiskasvatuksen tehostetun tuen suunnitelma	Varhaiskasvatuksen erityisen tuen suunnitelma tai erityisen tuen päätös ja henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)
Tukimuodot • oppimisympäristöjen muokkaaminen • eriyttäminen • pienryhmätoiminta • päivä- ja viikkostrukturi • kuvaohjaus • yksilöllinen tuki - hyvä kiireetön vuorovaikutus - kasvatustoiminnan sisältöjen ja muotojen arviointi ja mukauttaminen kehitystason mukaan - tarvittavien havainnointi- ja seurantalomakkeiden käyttö - perustaitojen vahvistaminen ja harjaannuttaminen - lapsen itsetunnon ja onnistumisen kokemusten vahvistaminen - hyvän huomaaminen •-varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tuki • yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa	Tukimuodot • oppimisympäristöjen muokkaaminen • selkeä päivästrukturi ja toimintojen rytmittäminen • pienryhmätoiminta • yksilöllinen tuki - ks. yleinen tuki ja lisäksi: - toiminnan eriyttäminen - toimintaohjeiden pilkkominen esim. kuvien avulla - lisätty mallintaminen, lapselle näytetään ja konkretisoidaan asiat - tilanteiden ja tehtävien selkeä määrittely lapsen kanssa - tuettu leikki; aikuinen opastaa lapsen leikin alkuun ja auttaa lasta pysymään leikissä - kasvun ja kehityksen tarpeiden säännöllisempi kartoittaminen - tuen suunnitteleminen: lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tueksi laadittava suunnitelma • tulkittamis- ja avustajapalvelut • varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva ja jaksottainen tuki • yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa	Tukimuodot • yksilölliset pedagogiset järjestelyt • tulkittamis- ja avustamispalvelut • erityislastentarhanopettajan konsultoiva ja jaksottainen tuki • yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa
Vastuut • varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä veon kanssa • perhepäivähoidon ohjaaja yhteistyössä veon kanssa	Vastuut • varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä veon ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa • perhepäivähoidon ohjaaja yhteistyössä veon ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa	Vastuut • varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä veon ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa • perhepäivähoidon ohjaaja yhteistyössä veon ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa

Kuvio 2. Kolmiportainen tuki: pedagogiset, rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat järjestelyt.

Yleinen tuki

Yleisen tuen järjestäminen on osa laadukasta varhaiskasvatusta. Jokaiselle Kuhmon varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Lapselle annettava tuki on lyhytkestoista ja/tai yksittäisiä arjen tukitoimia, jotka kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Tehostettu tuki

Mikäli yleisen tuen toimenpiteet eivät riitä, siirrytään tehostettuun tukeen. Tällöin lapsi tarvitsee enemmän tukea tai useampia tuen muotoja. Tehostetun tuen tarpeen arvioinnin ja sen perusteella suunnitellun tuen on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen. Tehostetun tuen aloittaminen arvioidaan yhdessä varhaiskasvatuksen opettajan, huoltajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Monialaisen yhteistyön lähtökohtana on lapsen etu ja se toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tarvitsemaansa kehityksen ja oppimisen tukea, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön.

Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa tehostetun tuen aloittamisen ja lapsen tarvitseman tuen sekä tukitoimenpiteet varhaiskasvatuksen tehostetun tuen suunnitelma- lomakkeelle. Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Annetun tuen toimivuutta tulee arvioida säännöllisesti ja tarvittaessa suunnitelmaa täytyy muuttaa. Suunnitelmaan täytyy myös kirjata tehostetun tuen tarpeen päättyminen ja siirtyminen yleiseen tukeen. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Perhepäivähoidossa tehostetun tuen vaiheissa käytetään perhepäivähoidonohjaajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntijuutta.

Erityinen tuki

Erityinen tuki on jatkuvaa, kokoaikaista ja yksilöllistä tukea. Erityisen tuen tarve voi johtua esimerkiksi lapsen vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyelmästä tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvistä haasteista. Tuen arvioinnin ja sen pohjalta rakennettavan suunnitelman täytyy perustua riittävään monialaiseen asiantuntemukseen. Erityisen tuen tarve arvioidaan ja suunnitellaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan, huoltajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Erityinen tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa varhaiskasvatusryhmässä.

Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa erityisen tuen aloittamisen sekä lapsen tarvitseman tuen ja tukitoimenpiteet varhaiskasvatuksen erityisen tuen suunnitelma- lomakkeelle. Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkastetaan säännöllisesti. Tarvittaessa suunnitelmaa muutetaan. Toiminnan tavoitteiden asettaminen ja muuttaminen tulee kirjata. Suunnitelmaan täytyy myös kirjata erityisen tuen tarpeen päättyminen ja siirtyminen tehostettuun tukeen. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Pidennetty oppivelvollisuus

Lapsen sairaus tai vamma voivat tuoda tarpeen pidennetylle oppivelvollisuudelle. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvät käytännöt on kuvattu Kuhmon esiopetussuunnitelmassa.

Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Lapset osallistuvat yhteistyöhön kehityskauteensa sopivalla tavalla. Varhaiskasvatuksen henkilöstö havainnoi heitä ja varhaiskasvatustoiminnassa hyödynnetään lasten mielenkiinnon kohteita. Yhteistyö huoltajien kanssa on keskeisessä osassa opetuksen ja kasvatuksen järjestämisessä, jotta jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta ja varhaiskasvatuksen henkilöstö tukee kodin kasvatustehtävää yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Vastuu huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä.

Lasta koskevan huolen herätessä asiasta ollaan yhteydessä huoltajaan. Lapsen asioita käsitellään yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa tukea annetaan lapselle, vaikka huoltajat eivät suostuisikaan yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön käytännöt sovitaan varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kesken jokaiselle toimikaudelle yhteistyöpalaverissa.

Vastuut ja työnjako tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioimisessa

YHTEISTYÖTAHO	VASTUUT JA TYÖNJAKO	TUEN VAIKUTUSTEN SEURANTA JA ARVIOINTI
HUOLTAJAT	• ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista • varhaiskasvatussuunnitelmaan osallistuminen • lapsen tuen tarpeen arviointi • mahdollistaa lapsen osallistuminen tutkimuksiin, arviointeihin ja kuntoutuksen toteutumiseen	• varhaiskasvatussuunnitelmaan osallistuminen • lapsen kasvun ja kehityksen seuraaminen
VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJA / PERHEPÄIVÄHOIDON OHJAAJA	• yhteistyö huoltajien kanssa • pedagoginen vastuu tuen suunnittelusta ja toteutuksesta • kutsuu koolle yhteistyötahot • vastaa asiakirjojen kirjaamisesta • yhteydenpito yhteistyötahoihin • vastuu yhteistyöstä	• pedagoginen vastuu seurannasta ja arvioinnista • vastaa asiakirjojen päivittämisestä ja kirjaamisesta
TIIMI / PERHEPÄIVÄHOITAJA	• osallistuu tuen tarpeen havainnointiin ja antamiseen oman koulutuksensa, työnsä, erityisosaamisensa sekä vastuidensa mukaisesti	• tuen tarpeen havainnointi ja kirjaaminen
VARHAISKASVATUKSEN ERITYISOPETTAJA	• ohjaa ja konsultoi henkilöstöä • antaa yleistä tehostettua ja erityistä tukea (jaksottainen tuki) • pedagogisten menetelmien suunnittelu yhdessä henkilöstön ja huoltajien kanssa • tukipalveluihin ohjaaminen • monialainen yhteistyö • yhteistyö huoltajien kanssa	• havainnoi ja arvioi lapsen kasvun ja kehityksen tavoitteiden toteutumista • osallistuu lapsen asioiden käsittelyyn ja kuntoutuksen suunnittelun palaveriin
PÄIVÄKODIN JOHTAJA / PERHEPÄIVÄHOIDON OHJAAJA	• vastaa hoidossa olevien lasten erityisen tuen järjestelyistä	• osallistuu tarvittaessa kolmiportaisen tuen suunnittelun ja arvioinnin palaveriin
NEUVOLA	• terveydenhoitajan/neuvolalääkärin vuositarkastukset • tiedonsiirtolomake varhaiskasvatuksen ja neuvolan välillä	• Lene -arviointi ikäkausittain • tarvittaessa yhteistyöpalaverissa mukana • lähetteet jatkotutkimuksiin

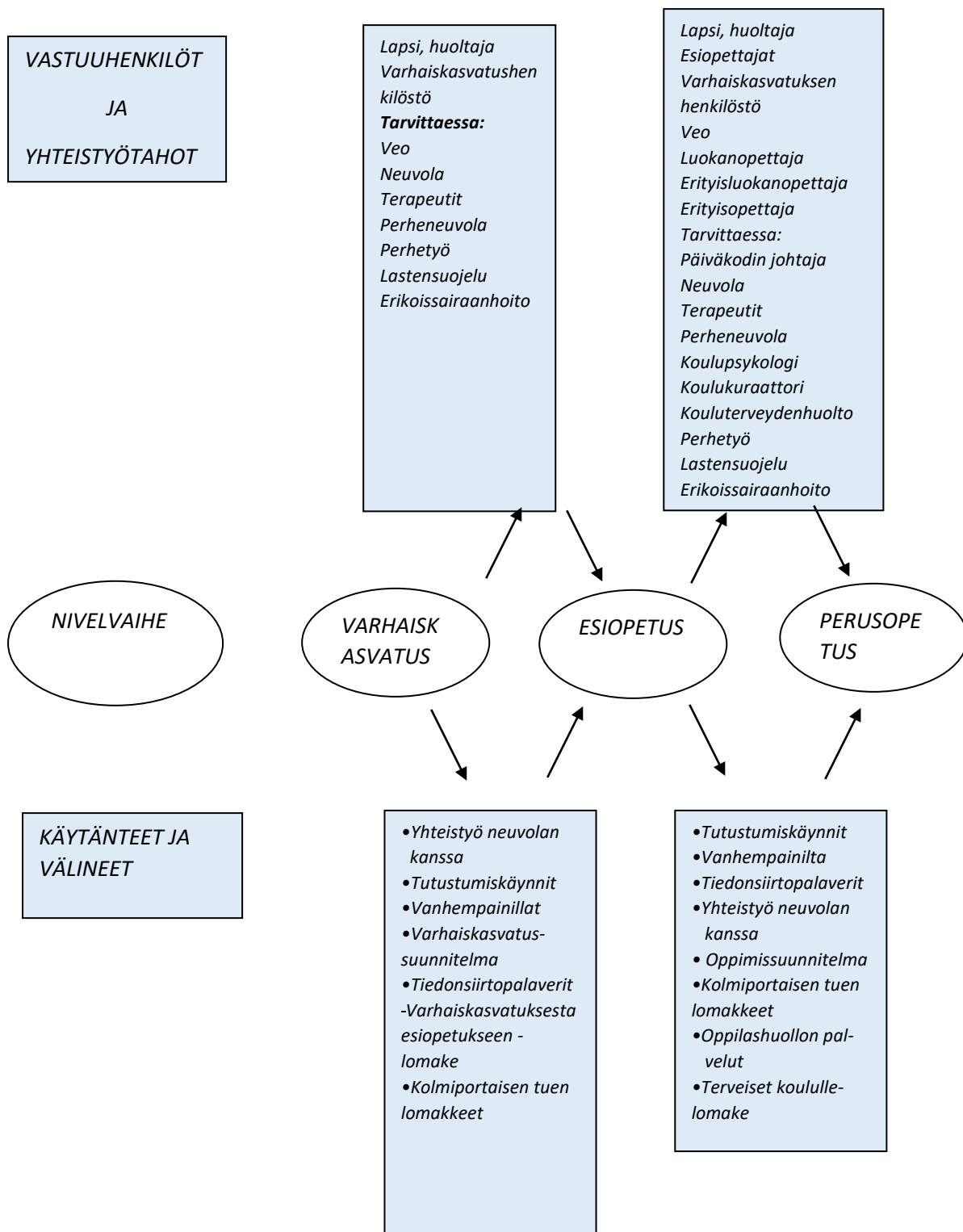
	• arvioivat tuen tarvetta • yhteistyö huoltajien ja varhaiskasvatuk sen henkilöstön kanssa	
TERAPEUTIT	• arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • osallistuvat kolmiportaisen tuen palaveriin • yhteistyö lapsen huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa	• arvioivat tuen tarvetta • tekevät suosituksia jatkotutkimuksiin
PERHENEUVOLA	• arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • osallistuvat kolmiportaisen tuen palaveriin • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa	• arvioivat tuen tarvetta • tekevät suosituksia jatkotutkimuksiin
ERIKOISSAIRAANHOITO Keskussairaalat Kehitysvammapoliklinikka	• arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • osallistuvat tuen suunnittelun palaveriin • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa • diagnosointi • kuntoutussuunnitelman laatiminen • palvelusuunnitelman laatiminen	• arvioivat tuen tarvetta • tekevät suosituksia jatkotutkimuksiin
LASTENSUOJELU	• kutsuvat koolle ensimmäisen yhteistyöpalaverin lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen lastensuojelun tukitoimena • osallistuvat tarvittaessa tuen suunnittelun palaveriin • arvioivat ja toteuttavat tarvittavaa tukea • konsultoivat lapsen huoltajia ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa	• ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta • lastensuojeluilmoitus • arvioivat tuen tarvetta

Kuvio 3. Yhteistyötahojen vastuut ja työnjako sekä tuen vaikutusten seuranta ja arviointi.

Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt

Tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuspaikka suunnitellaan yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Lapsen tarvitsemien palveluiden ja apuvälineiden tarve arvioidaan monialaisena yhteistyönä huoltajan, päiväkodinjohtajan/ perhepäivähoidonohjaajan, varhaiskasvatuksen opettajan / perhepäivähoitajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antamaa tietoa hyödyntäen. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista erityisistä apuvälineistä.

Tiedonsiirto lapsen siirtyessä ryhmästä toiseen ja esi- ja perusopetukseen on tärkeää. Tiedonsiirto tehdään yhteistyössä huoltajien kanssa. Näin riittävien tukitoimien järjestäminen uudessa ryhmässä tai esi- ja perusopetuksessa helpottuu. Yhteisten tiedonsiirtopalaverien lisäksi tiedonsiirrossa hyödynnetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa, Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen -lomaketta, Tiedonsiirto neuvolaan -lomaketta sekä Terveiset koululle -lomaketta. Kuviossa 4 selvennetään toimintaa siirtymävaiheissa sekä siihen liittyviä käytänteitä.

Kuvio 4 Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla omaleimainen, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää ja kuvaa suunnitelmassa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.

Kuhmossa ei ole vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁰¹ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁰². Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lasten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁰³. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁰⁴. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁰⁵.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt.

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁰³ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 § ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki §

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi on myös osa lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukea. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvuissa 1 ja 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen suunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa päätetään ja kuvataan, miten

- varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa
- lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa
- arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

Kuhmon varhaiskasvatuksen arviointi

Kuhmossa päiväkodeissa varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään hyödyntäen varhaiskasvatuksen pedagogiikan vuosisuunnitelmaa. Pedagogiikan vuosisuunnitelmaa toteutetaan ja arvioidaan kaikissa yksiköissä. Lisäksi johtoryhmä seuraa ja tarkistaa että vuosisuunnitelma on toimiva ja tekee tarvittaessa muutokset. Varhaiskasvatuksen johtoryhmä kokoontuu säännöllisesti kerran kuussa. Tehtävänä on kehittää varhaiskasvatusta suunnittelemalla rakenteita, pedagogiikkaa sekä muuta toimintaa. Arviointityössä hyödynnetään varhaiskasvatuksen asiakastyytyväisyyskyselyjä sekä muita palautteita. Erityisvarhaiskasvatuksen toimintaa arvioi varhaiskasvatuksen johtoryhmä erityispedagogiikan vuosisuunnitelman pohjalta. Erityisvarhaiskasvatuksen arvioinnin tulokset julkistetaan varhaiskasvatukselle sisäisesti.

Pedatiimit kokoontuvat vähintään neljä kertaa vuodessa. Varhaiskasvatuksen pedatiimiin kuuluvat varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen johtaja, päiväkodin johtajat, perhepäivähoidon ohjaaja sekä varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Esiopetuksen pedatiimiin kuuluu esiopettajat, varhaiskasvatuksen johtaja, esiopetuksen päiväkodin johtaja sekä varhaiserityisopettaja. Päiväkotien pedatiimien asiat käydään

läpi talon palaverissa koko henkilökunnan kanssa. Perhepäivähoidon pedatiimiin kuuluvat kaikki Kuhmon perhepäivähoitajat ja perhepäivähoidon ohjaaja. Pedatiimien tehtävä on kehittää Kuhmon varhaiskasvatusta ja esiopetusta systemaattisesti mm. arvioimalla pedagogiikkaa, lomakkeita ja toimintaympäristöjä.

Perhepäivähoidon ja päiväkodin henkilöstö arvioi toiminnan toteutumista ja laatua yksikkökohtaisesti vuosittain. Toimintaa arvioidaan päiväkodeissa tiimeissä kuukausittain. Arvioinnissa käytetään tiimitoiminnan arviointi-lomaketta, josta arvioidaan 1-3 osa-aluetta kerrallaan. Ryhmävasuja arvioidaan suoraan ryhmävasulomakkeisiin. Työyhteisön arviointiin käytetään työyhteisön arviointi-lomaketta. Tulokset julkistetaan yksikkökohtaisesti ja niiden perusteella valitaan kehittämiskohde.

Päivittäin huoltajilta ja lapsilta saatava palaute on merkittävä toiminnan kehittämisen väline. Vasukeskusteluissa kerätään palautetta yksikön toiminnasta. Lisäksi varhaiskasvatuksen arviointiin on mahdollisuus osallistua joka toinen vuosi (parittomat vuodet) huoltajille toteutettavalla asiakastyytyväisyyskyselyllä sekä viisivuotiaille lapsille tehtävällä kyselyllä. Asiakastyytyväisyyskyselyn tulosten yhteenveto ja lapsille tehdyn kyselyn tulokset julkistetaan kaupungin Internet-sivuilla. Varhaiskasvatussuunnitelmaa kehitetään ja päivitetään saatujen tulosten perusteella.

Yhteistyötahoilta kerätään palautetta toiminnan ohessa vuosittaiseen toimintaan liittyen, esimerkiksi seurakunnan, kirjaston, kulttuuritoimen, musiikkiopiston ja AIKOPA:n kanssa. Toimintaa kehitetään jatkuvasti palautteiden perusteella.